

BAKLAGİL RAPORU

Mercimek, nohut, fasulye, bezelye, bakla ve börülceyi içine alan baklagiller, dünyadaki 2 milyar'dan fazla insan için protein kaynağıdır. Yağ oranı düşük, karbonhidrat oranı yüksek ve besleyicidir. Dünyada insan beslenmesindeki bitkisel proteinlerin %22'si, karbonhidratların %7'si; hayvan beslenmesindeki proteinlerin %38'i karbonhidratların %5'i yemeklik tane baklagillerden sağlanmaktadır.

Beslenmede bitkisel proteinin ana kaynağını oluşturan yemeklik baklagiller, dünya ve ülkemiz için çok önemlidirler. Tarla bitkileri yetiştiriciliğinde ekim alanı ve üretim bakımından tahıllardan sonra gelen tane ürünüdürler. Dünyada yaklaşık 60 milyon ton üretim ve 40 milyar dolarlık piyasa değerine sahip bir ürün grubudur. Ancak son yıllarda dünya baklagil üretimi, ülkelerin biyodizel üretimi için mısır ve diğer bazı bitkileri teşvik etmeleri nedeniyle düşmüştür. Özellikle, bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde bu bitki grubunun önemi, son yıllarda yaşanan kuraklık vb. nedenlerle azalan üretim karşısında daha iyi anlaşılmıştır. Türkiye'de tarla bitkileri üretimi yapılan toplam alanın yaklaşık %74'ünü oluşturan tahıllar birinci, %8.3'ünü oluşturan yemeklik tane baklagiller ise ikinci sırada yer almaktadır. Kurak ve yarı kurak alanlarda nohut ve mercimeğin, sulu alanlarda ise fasulyenin ekim nöbetine girmesi, gerek birim alanda elde edilen verimin artırılması, gerekse nadas alanlarının azaltılması açısından önemlidir. Türkiye, baklagillerin gen merkezi olarak kabul edilen 'verimli hilal'in en önemli parçasıdır. Bunun dışında tüketim oranları açısından dünyada önemli bir yeri olduğu gibi tarihsel olarak net ihracatçı konumunda olmuştur. Ülkemizde kişi başına yıllık ortalama 3-4 kg fasulye, 4-5 kg mercimek ve 5-6 kg nohut tüketildiği dikkate alındığında, yemeklik tane baklagillerin ülkemiz insanları açısından önemi büyüktür (TÜİK, 2009).

Besin değerleri bakımından zengin oldukları gibi yetiştirildikleri toprağa da olumlu etkilerde bulunmaktadır. Havanın serbest azotunu toprağa bağlama özellikleri, çevrecilik ve sürdürülebilir tarımın popüleritesinin arttığı günümüzde bu bitkilerin önemleri daha da artmaktadır. Baklagiller ile ortak yaşayan *Rhizobium* türü bakteriler, havada serbest halde bulunan, ancak canlılar tarafından direkt olarak yararlanılamayan azotu yasadıkları ortama bağlayarak köklerinin yayıldığı toprak katlarını organik azotça zenginleştirirler ve gereksinimlerini bu azottan sağlarlar. Yemeklik baklagillerin toprağa bağladıkları azot miktarı çeşide ve çevre koşullarına göre değişmekle beraber, yılda genel olarak 5-20 kg/da dolaylarındadır (Sehirali,1988).

DÜNYA BAKLAGİL ÜRETİM, TÜKETİM VE TİCARETİ

2007 yılı itibariyle dünyada 63 milyon hektar alanda, 53 milyon ton baklagil üretimi gerçekleştirilmektedir. Dünyada üretimi gerçekleştirilen baklagiller arasında fasulye ilk sırada yer almaktadır. Bu ürünü nohut, bezelye ve mercimek izlemektedir. Ülkemizde ise, baklagiller içerisinde en fazla nohut üretimi yapılmaktadır. Bu ürünü mercimek ve fasulye takip etmektedir. Dünyada ekim alanı ve üretimi fazla olan bezelye üretimi ülkemizde 6. sırada yer almaktadır.

Dünyada son 6 yılda fasulye ve mercimek ekim alanları azalırken nohut ekim alanı ve üretiminde artış görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin yanında, son yıllarda gelişmiş ülkelerde de baklagillere olan talep artış göstermiştir. Ancak, biyoyakıt üretimi için gerekli olan hammadde temini amacıyla üretimi gerçekleştirilen mısır ve şeker kamışı gibi ürünlere kayma nedeniyle baklagil ekim alanları azalma göstermiştir.

Yıllar İtibariyle Dünya Baklagil Üretimi

Yıllar	Fasulye			Nohut			Mercimek		
	E.Alanı (1000Ha)	Üretim (1000Ton)	Verim (Kg/Da)	E.Alanı (1000Ha)	Üretim (1000Ton)	Verim (Kg/Da)	E. Alanı (1000Ha)	Üretim (1000Ton)	Verim (Kg/Da)
2004	26.804	18.294	68	10.484	8.388	80	3.885	3.608	93
2005	26.477	18.911	71	10.191	8.445	83	4.085	4.043	99
2006	27.817	20.833	74	10.510	8.458	80	3.828	3.338	87
2007	28.824	20.823	72	11.223	9.677	86	3.702	3.298	89
2008	26.472	20.404	77	11.023	8.503	77	3.320	2.827	85
2009	25.211	19.723	78	11.082	9.774	88	3.637	3.595	99

Kaynak:FAO

2009 yılı itibariyle dünyada 19,7 milyon ton fasulye, 9,7 milyon ton nohut, 3,5 milyon ton mercimek üretimi gerçekleştirilmektedir. Baklagil verimlerine bakıldığında ise fasulye veriminin 78 Kg/Da, nohut veriminin 88 kg/Da, mercimek veriminin ise 99 kg/Da olduğu görülmektedir.

Baklagiller üretimi dünya geneline yayılmış olmakla beraber, ülkeler genel olarak belirli cinslerin üretimi ile ön plana çıkmaktadır. Dünyada en fazla ekim alanına sahip fasulye üretimi Asya ve Amerika, nohut üretimi, Asya, Amerika, Afrika, mercimek üretimi Amerika ve Asya, bezelye üretimi, Amerika, Asya ve Avustralya,, bakla üretimi Asya, Afrika ve Avrupa, bürülce üretimi ise Afrika ülkelerinde yoğunluk kazanmıştır.

Ülkemizde üretim payı en fazla olan fasulye, nohut ve mercimek üretiminin dünyadaki durumu incelendiğinde, fasulye üretiminde Brezilyanın, nohut üretiminde Hindistan'ın, mercimek üretiminde Kanadanın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Türkiye dünya nohut ve mercimek üretiminde 3. sırada yer almaktadır. Hindistan önceki yıllarda mercimek ve fasulye üretiminde de ilk sırada yer alırken ekim alanlarını azaltması ve verim düşüklüğü nedeniyle önceliğini kaybetmiştir. Dünya mercimek üretiminde ilk sırada yer alan Kanada 2005 yılında 554 bin hektar olan mercimek ekim alanını 2009 yılına kadar %74 oranında artırarak 963 bin hektara çıkarmıştır.

2009 yılı Dünyada Önemli Baklagil Üreticileri

Ürün	Ülke	E. Alanı (1000 ha)	Üretim (1000 Ton)	Verim (Kg/da)
Fasulye	Brezilya	4.148	3.522	85
	Myanmar	2.350	2.500	106
	Hindistan	6.000	2.310	38
	Çin	954	1.543	161
Nohut	Hindistan	7.500	6.540	87
	Pakistan	1.081	741	68

	Türkiye	455	562	124
	Avustralya	363	445	122
Mercimek	Kanada	963	1.510	157
	Hindistan	1.310	810	62
	Türkiye	214	302	125
	ABD	165	265	161

Kaynak: FAO

Ülkemiz dünya fasulye üretiminden %1, nohut üretiminden % 5, mercimek üretiminden % 8 pay almaktadır.

Yemelik tane baklagiller, dünyada gelişmekte olan ülkelerde düşük gelirli insan gruplarının önemli bir besin kaynağını oluşturmaktadır. Buna karşın dünya ortalama değerlere bakıldığında, kişi başına tüketilen miktar çok düşük olup fasulyede 3-4, bezelyede 1kg dolaylarında iken; mercimek ve nohutta 1 kilogramın altındadır (FAO, 2009).

Baklagillerin dünya ticaretindeki önem sırası miktar olarak fasulye, bezelye, nohut ve mercimek şeklindedir.

Dünyada 2008 yılında üretimi gerçekleştirilen 20 milyon ton fasulyenin 3,3 milyon tonu dış ticarete konu olmaktadır. Kuru fasulye ihracatında, %29 pay ile ilk sırada Çin yer alırken bu ülkeyi Myanmar, ABD, Kanada, Arjantin izlemektedir. Türkiye ise, 2008 yılında 3.500 ton ihracat rakamı ile dünya ihracatından %0,1 oranında pay almaktadır. Dünya fasulye ithalatında ilk sırada olan ülke Hindistan'dır. Bu ülkeyi Brezilya ve ABD izlemektedir. Bu ülkelerin dünya fasulye ithalatından aldıkları pay ise %30'dur. Türkiye dünya fasulye ithalatından %1,7 pay almaktadır.

Dünyada 2008 yılında üretimi gerçekleştirilen 8,5 milyon ton nohutun 928 bin tonu dış ticarete konu olmaktadır. Nohut ihracatında, %29 pay ile ilk sırada Avustralya yer alırken bu ülkeyi Hindistan, Meksika, Türkiye ve Myanmar izlemektedir. Bu ülkeler dünya nohut ihracatının %64'ünü gerçekleştirmektedir. Dünya nohut ithalatında ilk sırada olan ülke Hindistan'dır. Bu ülkeyi Pakistan, Bangladeş ve İspanya izlemektedir. Bu ülkelerin dünya nohut ithalatından aldıkları pay ise %48'dir. Türkiye dünya fasulye ithalatından %0,1 pay almaktadır.

Dünyada 2008 yılında üretimi gerçekleştirilen 3,5 milyon ton mercimeğin 1,3 milyon tonu dış ticarete konu olmaktadır. Mercimek ihracatında, %65 pay ile ilk sırada Kanada yer alırken bu ülkeyi ABD, Avustralya, Türkiye izlemektedir. Türkiye dünya mercimek ihracatından %5 pay almaktadır. Bu ülkeler dünya mercimek ihracatının %88'ini gerçekleştirmektedir. Dünya mercimek ithalatında ilk sırada olan ülke Türkiye'dir. Ülkemizi Sri Lanka, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan ve Mısır izlemektedir. Bu ülkelerin dünya mercimek ithalatından aldıkları pay ise %39'dur. Türkiye 2008 yılında dünya mercimek ithalatından %15 pay alarak ilk sıraya yerleşmiştir.

TÜRKİYE BAKLAGİL ÜRETİM VE TÜKETİMİ

Ülkemizde üretimi gerçekleştirilen 8 çeşit baklagiller arasında en fazla üretilen nohut, kuru fasulye ve mercimektir. Ülkemiz baklagil üretimi ülke geneline yayılmış olmakla beraber Güneydoğu Anadolu, Orta Anadolu ve geçit bölgeleri ile Marmara Bölgesinin güneyi üretimin en yoğun olduğu bölgelerdir. Genel olarak; kırmızı mercimek Güneydoğu'da, yeşil mercimek, nohut ve kuru fasulye Orta Anadolu ve geçit bölgelerinde, bakla ve bezelye ise

Ege ve Güney Marmara'da yetişmektedir.

Yıllar itibariyle Türkiye baklagil üretiminde artış ve azalışlar olmuş, 2005 yılından itibaren baklagil üretimi 2008 yılına kadar her yıl gerilemiş, 2009 2010 yıllarındaki artışa rağmen halen toplam baklagil üretiminde 2005 yılı rakamına ulaşamamıştır.

1990 yılı baklagil üretim rakamları dikkate alındığında önemli oranlarda azalma olduğu görülmektedir. 1990-2010 yılları arasında gerçekleşen azalma %88 oranı ile en fazla yeşil mercimek üretiminde görülürken, K.Mercimek üretiminde %33, nohut üretiminde %38 gerçekleşmiştir. K.Fasulye üretiminde ise %1 artış gerçekleşmiştir. 2005 yılında toplam baklagil üretimi 1.4 milyon ton iken 2010 yılında %15 azalarak 1,2 milyon tona gerilemiştir.

Son altı yıldaki baklagil üretimine bakıldığında, kuru fasulye dışında, diğer ürünlerde azalma olduğu görülmektedir. Önemli baklagil ürünlerimizden, nohutta %12, k.mercimekte %19, y.mercimekte %51, börülcede %8,4, baklada %68, bezelyede %17 oranında azalma gereklerken, kuru fasulye üretimi %1 oranında artış göstermiştir.

Türkiye Baklagil Üretimi (ton)

Yıllar	Nohut	K.Merc.	Y.Merc.	Fasulye	Bakla	Bezelye	Börülce	Toplam
2005	600.000	520.000	50.000	210.000	28.000	3.600	2.500	1.414.100
2006	551.746	580.000	42.326	195.970	21.316	4.373	2.937	1.398.668
2007	505.366	508.378	26.803	154.243	21.043	3.503	1.845	1.221.181
2008	518.026	106.361	24.827	154.630	10.724	3.920	3.072	821.560
2009	562.564	275.050	27.131	181.205	11.807	3.604	3.017	1.064.378
2010	530.634	422.000	25.400	212.758	8.870	3.200	2.290	1.205.152

Kaynak: TÜİK

Türkiye baklagil üretiminde %44'lük payla nohut ilk sırada yer almaktadır. Ülkemizde başlıca üretimi yapılan illerimiz sırasıyla Konya, Diyarbakır, Uşak, Yozgat, Kütahya, Çorum, Isparta, Kahramanmaraş, Balıkesir, Antalya ve Adıyaman illerimizdir. Bu illerimizin toplam nohut üretimimizde aldıkları pay %55'dir.

Ülkemizde mercimek üretimi yeşil ve kırmızı mercimek olarak gerçekleştirilmektedir. 2010 yılı sonuçlarına göre 447.400 ton olan toplam mercimek üretimimizin % 94'ünü kırmızı, %6'sını ise yeşil mercimek oluşturmaktadır. 2010 yılı itibariyle mercimek üretiminin toplam baklagiller içindeki payı ise %37'dir.

Ülkemizde yeşil mercimek ile kırmızı mercimek üretiminin yapıldığı iller farklılık göstermektedir. Kırmızı mercimek üretiminin % 77,5'i sırasıyla Şanlıurfa, Diyarbakır ve Mardin illerinde yapılmaktadır. Yeşil mercimek üretimi ise daha çok İç Anadolu Bölgemizde yapılmakta olup üretimin %51'i sırasıyla Yozgat, Çorum ve Ankara'da yapılmaktadır. Yeşil mercimek üretiminde ilk sırada olan Yozgat ilinde üretim 1990 yılından 2003 yılına %75 oranında düşmüştür. Yozgat ilinde yeşil mercimek üretiminin yerini şeker pancarı, kuru soğan ve mısır almıştır.

Türkiye k.mercimek üretiminin %86'sı Güneydoğu Anadolu bölgesinde üretilmektedir. 2008 yılında k.mercimek üretim dönemi için önemli olan 6 aylık dönemde normale göre %44 oranda yağış azalmıştır. Yağışlarda görülen azalma sonucunda 2007/2008 yılı üretim döneminde özellikle bu bölgede önemli oranlarda kuraklık yaşanmıştır.

Yaşanan kuraklık k.mercimek rekoltesinin bir önceki yıla göre %79 oranında azalarak 106.361 tona gerilemesine sebep olmuştur. Bu üretim rakamı ile 2008 yılında ülkemizin mercimek tüketimini karşılayacak üretimi dahi gerçekleştirme imkanı ortadan kalkmıştır.

Toplam baklagil üretiminden %17 pay alan kuru fasulye ülkemizin hemen hemen bütün bölgelerinde yetiştirilmektedir. En fazla üretim yapılan illerimiz Karaman, Konya, Kahramanmaraş, Erzincan, Samsun ve Niğde'dir. Adı geçen illerimizin toplam kuru fasulye üretimimizden aldıkları pay %56'dır.

Ülkemizin hemen hemen her bölgesinde yetiştirilen yemeklik tane baklagiller Türk mutfağının ve özellikle dar gelirli ailelerin protein kaynağını oluşturmaktadır. Ülkemizde üretimi gerçekleştirilen baklagillerin önemli bir kısmı yurt içinde tüketilmektedir. 1980 yılların başlarında toplamda kişi başına tüketim 7 kg iken 1990 ve 1995'te 14 kg'a kadar çıkmıştır. 2000 yılların ilk çeyreğinde tüketim miktarı yeniden 10 kg düzeylerine inmiştir. 2007-08 ise 14 kg'ın üzerine çıkmıştır.

Son yıllarda ise kişi başına tüketilen miktar çok değişmemekle birlikte nohutta 5-6 (yemeklik ve çerezlik) mercimekte 4-5, fasulyede ise 3-4 kg arasında değişmektedir (TÜİK, 2009).

DÜNYA VE TÜRKİYE'DE BAKLAGİLLERDE UYGULANAN DESTEKLER

Ülkemizde baklagiller üretimi veya pazarlanmasına yönelik özel bir politika uygulanmamaktadır. Ülkemizde çeşitli ürünlere uygulanan prim desteği, sertifikalı tohumluk kullanım desteği, mazot ve gübre desteği baklagiller içinde uygulanmaktadır.

Üretimde sürekliliğin devamı için ön koşullar arasında üretici gelirlerinin artırılması gelmektedir. Bu gerçekten yola çıkarak baklagil üretimini canlandırmak amacıyla baklagillere prim desteği verilmeye başlanmıştır. 2008 yılında baklagiller için başlatılan destekleme ödemesi üreticilerin tekrar üretime dönmelerinde etkili olmuştur.

Baklagillere verilen prim desteği (Kr/Kg)

Yıllar	Nohut	Mercimek	Fasulye
2008	9	9	9
2009	10	10	10
2010	10	10	10
2011	10	10	10

Ayrıca, 2005 yılından itibaren baklagil üretiminde kullanılan mazot ve gübre için de destekleme yapılmaya başlanmıştır. 2005 yılında 2,40 TL/da olarak başlatılan mazot desteği 2011 yılına kadar %56 oranında artmıştır. Gübre desteği ise 2005 yılında 1,6 TL/da olarak başlatılmış, 2011 yılına kadar artış %196 olarak gerçekleşmiştir.

Yıllar İtibarıyla Uygulanan Mazot ve Gübre Desteği Miktarları (TL/da)

Yıllar	Mazot Desteği	% Artış	Gübre Desteği	% Artış
2005	2,40	-	1,6	-
2006	2,88	20	2,13	33
2007	2,88	0	2,13	0
2008	2,925	1,5	3,825	79,5
2009	3,25	11	4,25	11

2010	3,25	0	4,25	0
2011	3,75	15	4,75	11

Ülkemizde baklagiller üretim artışını engelleyen nedenlerden biri de verim düşüklüğüdür. Baklagillerde sertifikalı tohum kullanımı oldukça yetersizdir. Sertifikalı tohum kullanımının artırılması amacıyla tohum üretimini yapan ve sertifikalı tohum kullanan üreticiler desteklenmektedir. 2011 yılında sertifikalı tohum kullanan üreticiler 7 TL/da destek almışlardır.

AB’de ise baklagiller, Ortak Piyasa Düzeni’ne (OPD) tabi olmayan ürün grupları içerisinde değerlendirilmektedir. Tek ödeme sistemine geçiş sürecinde baklagilleri ilgilendiren destekler birkaç ayrı unsurdan oluşmaktadır. Baklagiller doğrudan gelir desteğine tabi ürün grupları arasında ‘protein bitkileri’ ve ‘tane baklagiller’ olarak iki kısımda ele alınmaktadır. İki gruba ayrı destek uygulanmaktadır.

Protein Bitkileri Primi: Bu kapsamda bezelye, bakla ve acı bakla’ya destek verilmektedir. Bu kapsamdaki ürünlere hektar başına 2004–05 sezonu ve sonrası için 55,57 €/ha olarak belirlenmiştir. Ancak bu kapsamda yardım verilebilecek olan maksimum alan olarak 1.600.000 ha’lık bir garanti edilen alan belirlenmiştir. Ayrıca proteinli bitkilere 55,57 €/ha’a ek olarak, Tek Ödeme Sistemi’ne geçiş sürecinde 2004/2005 pazarlama yılı ve sonrası için ‘Tarla Bitkileri’ desteği kapsamında, alan (arazi) desteği olarak 63 €/ha ilave destekleme yapılmaktadır.

Tane baklagil yardımı: Bu yardım tek ödeme programına belirli bir dönem sonrasında geçmeye karar veren üye ülkelerde, mercimek, nohut ve burçak için verilmektedir. Ekim yapılan ve ürünü hasat edilen alanlar için öngörülen ‘Arazi yardımı’ miktarı 181 €/ha’dır.

Tek ödeme uygulamasına ek olarak AB uygulamaları kapsamında özel tamamlayıcı desteklerin de verilebileceği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda bazı bölgelerin (Örneğin Finlandiya’nın kuzey kutbuna yakın kesimleri gibi) iklimsel veya coğrafik dezavantajları (Tüzük 1782/2003 madde 98) ile ürünlerin kalite özellikleri ve olumlu çevresel etkileri bakımından değerlendirilerek özel destek veya primlerin verilebileceği anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda baklagillerin havanın serbest azotunu fiks etme ve toprak özelliklerini iyileştirerek sürdürülebilir üretimin güçlendirilmesindeki rolleri nedeniyle tek ödemeye ek olarak bu yönde başka desteklerin sağlanmasının mümkün olabileceği değerlendirilmiştir.

AB’nin yanı sıra bir çok ülke değişik programlar kapsamında baklagil ürünleri yetiştiricilerine destek vermektedir. Örneğin ABD doğal kaynakları koruma programı, fiyat düzenleme programı; Kanada tane baklagil ve yağlı tohum yardım programı kapsamında baklagil üreticilerini desteklemektedir. Hindistan da ithalatın azaltılması programı kapsamında karantina uygulamalarıyla kimyasal madde uygulanmış ürünlere (phosphine ve fumigant) sınırlama getirerek kendi üreticilerini desteklemektedir.

Gelişmiş ülkelerde üreticilere sağlanan desteklerin yanı sıra baklagillere araştırma ve geliştirme çalışmalarını güçlendirme yoluyla çok önemli miktarlarda destekler verilmektedir. Bu ülkelerde baklagillerin desteklenmesi daha çok örgütlenme ve katılımcı bir yaklaşımla AR-GE yapılarını kurumsallaştırarak teknoloji üretimi ve yaygınlaştırmasıyla gerçekleştirilmektedir. Örneğin Avustralya’da bir merkezin (CLIMA - Akdeniz Tipi Tarım için Baklagiller Merkezi) sadece baklagillerin geliştirilmesi için kurulmuş olması bu ülkelerde baklagillere ne kadar önem verildiğini göstermesi bakımından önemlidir (Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grup Raporu).

TÜRKİYE BAKLAGİL TİCARETİ

Dünya baklagil üretiminden önemli pay alan ülkemiz aynı zamanda ihracatçı ülke konumunda idi. Ülkemiz baklagil üretimi büyük ölçüde iç tüketime yönelik olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte özellikle nohut ve mercimekte ülkemiz ihracatta ön sıralarda yer almakta idi.

1990 yılı dikkate alındığında 846.000 ton mercimek üretimi ile dünya ihracatının %47'sini karşılayarak ilk sırada yer alan ülkemiz, 2008 yılında 131.188 ton mercimek üretimi ile dünya ihracatından %5 pay almıştır. Aynı şekilde 1990 yılında 860.000 ton nohut üretimi ile dünya ihracatının %62'sini karşılayarak ilk sırada yer alan Ülkemiz, 2008 yılında 518.000 ton nohut üretimi ile dünya ihracatının sadece %9'unu karşılayarak 4. sıraya gerilemiştir.

İhracattaki bu azalış hem üretimde yaşanan sorunlar hemde dünya piyasasında rakip ülkelerin elde ettikleri rekabet üstünlüklerinden kaynaklanmaktadır. Ülkemizde baklagiller üretim maliyetlerinin yüksekliği ucuz fiyatla dünya piyasalarına ürün satan ülkeler karşısında rekabet şansını yok etmektedir.

Ülkemizin bakliyat ihracatında genel olarak Ortadoğu ülkeleri, Batı Avrupa ülkeleri, Kuzey Afrika ülkeleri ve Güney Asya ülkeleri ilk sıraları almaktadır. 2008 yılı itibariyle ülkemizden bakliyat ihracatı gerçekleştirilen ülke sayısı 80'in üzerinde olup, en önemli pazarlarımız Sri Lanka, Irak, Kuveyt, Mısır, İngiltere, Suudi Arabistan, Almanya ve Ürdün'dür. Doğu Avrupa ülkeleri, Güney Amerika ülkeleri, Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ülkemiz için potansiyel arz eden ülkeler olarak görülmektedir.

Türkiye Baklagil İhracatı

Yıllar	Kuru Fasulye		K.Mercimek		Nohut	
	Miktar (Ton)	Değer (1000\$)	Miktar (Ton)	Değer (1000\$)	Miktar (Ton)	Değer (1000\$)
2001	45.324	31.809	155.819	83.564	153.916	75.261
2002	20.125	14.042	133.240	50.559	107.917	49.351
2003	42.194	24.162	214.441	86.581	189.642	82.580
2004	31.660	12.444	169.285	83.673	133.073	69.166
2005	2.923	3.599	116.621	69.380	123.593	83.026
2006	3.973	4.896	300.020	157.208	104.684	83.660
2007	2.269	3.208	184.978	125.424	69.192	57.986
2008	3.499	5.423	68.654	98.869	88.337	76.757
2009	19.026	17.904	128.312	172.724	88.509	74.976
2010 (9 Aylık)	1.141	1.866	158.147	174.564	42.450	38479

Kaynak: TÜİK

1990 yılına kadar dünyanın en büyük yeşil mercimek ihracatçısı olan Türkiye, kendi üretimindeki azalmanın yanı sıra Kanada ve ABD'nin, üretimlerini artırması, verim yüksekliği ile uyguladıkları desteklere paralel olarak düşük fiyatla dünya piyasalarına girmeleri neticesinde üstünlüğünü kaybetmiştir. 1990 yılında 216.000 ton olan yeşil mercimek üretimi 50.000 tona kadar gerilemiştir. Kanada'nın ise 1990 yılında 213.000 ton olan mercimek üretimi 2009 yılı 1.510.000 tona yükselmiştir. Benzer şekilde 1990 yılında 41.100 ton olan ABD mercimek üretimi 2009 yılında 265 bin tona ulaşmıştır.

Türkiye ihracat rakamları 2003 yılında önemli seviyelere ulaşmış, ancak özellikle son yıllarda

fasulyede yok denecek seviyeye gerilemiştir. 2001 yılında 45.324 ton olarak gerçekleşen fasulye ihracatı 2010 yılının ilk 9 ayında % 97 azalırken, 153.953 ton gerçekleşen nohut ihracatı %72 gerilemiştir. 2008 yılında kuraklık nedeniyle gerileyen k.mercimek ihracatı 2009 ve 2010 yıllarında yeniden artış göstermiştir.

Türkiye Baklagil İthalatı

Yıllar	Kuru Fasulye		Nohut	
	Miktar (Ton)	Değer (1000\$)	Miktar (Ton)	Değer (1000\$)
2000	20.187	11.890	7.411	4.278
2001	32.980	17.986	14.396	6.151
2002	41.488	21.584	10.636	3.832
2003	6.365	3.238	41	23
2004	13.872	7.166	546	306
2005	37.687	22.295	646	358
2006	30.968	27.977	1.881	1.569
2007	36.968	38.442	5.178	4.362
2008	51.461	56.269	8.759	9.141
2009	53.649	56.378	4.403	4.177
2010 (9 aylık)	23.831	25.257	6.143	6.000

Kaynak: İGEME, TÜİK

Uzun yıllar baklagil ihracatçısı olarak bilinen Türkiye'nin son yıllarda ithalatında da artışlar görülmektedir. Özellikle geçmişte yok denecek kadar az olan k.mercimek ithalatı, 2008 yılında 168 bin ton ile dünyada ithalatında ilk sıraya çıkmıştır. K.mercimek ithalatı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan kuraklığın etkisi sonucu 2008 yılında artmış, ithalat 2009,2010 yılında da devam etmiştir.

Ülkemiz tarafından DTÖ'ne bildirilen en yüksek kanuni gümrük vergi oranı baklagiller için %25'dir Bu oran ülke üretimini korumaya yetmemektedir.

Türkiye Mercimek İthalatı

Yıllar	Yeşil Mercimek		Kırmızı mercimek	
	Miktar (ton)	Değer (1000\$)	Miktar (ton)	Değer (1000\$)
2003	16.792	8.071	35	14
2004	1.852	957	3.704	1.700
2005	8.004	3.972	56.276	25.189
2006	17.171	7.842	51.590	22.688
2007	19.756	11.603	11.222	6.861
2008	22.695	21.391	168.107	221.715
2009	16.967	16.164	124.501	117.298
2010 (9 Aylık)	15.903	15.154	148.652	141.262

Kaynak: İGEME, TÜİK

BAKLAGİL FİYATLARI

Geçmiş yıllarda dünyada söz sahibi olduğumuz ürün grubunu teşkil eden baklagillerde yaşanan üretim azalmasının en önemli nedeni pazarlama sıkıntısının olmasıdır. Baklagillerden gelir elde edemeyen üretici daha kolay Pazar bulduğu ve gelir elde ettiği ürünleri tercih etmektedir.

Tablodan da görüldüğü üzere baklagil fiyatları dengesiz gitmektedir. Baklagillerde herhangi bir örgütlenme yapısı olmadığı için üretici fiyat konusunda belirleyici olamamaktadır. Ürün fiyatları piyasadaki ürün azlığı veya fazlalığına göre gelişmekte üretici baklagil üreteceği konusundaki kararı o yılki fiyat durumuna göre vermektedir. Son yıllarda da maliyetin altında ürün pazarlayan üretici üretimden vazgeçmektedir.

Üretici fiyatları (TL)

Tarih	Nohut	K.Fasulye	K.Mercimek	Y.Mercimek
2007	1,00	1,30	0,75	1,10
2008	0,86	1,32	2,60	1,58
2009	1,20	1,50	1,75	1,46
2010	1,44	1,44	1,20	1,70

Ürünü depolama imkanı bulunmayan ayrıca üretim aşamasında kullandığı girdileri hasat döneminde ödemeli olarak alan üretici hasadı takiben ürünü piyasaya sunmakta oluşan arz fazlası da üretici fiyatlarının düşmesine sebep olmaktadır.

2008 yılında fiyatı en fazla yükselen k.mercimek olmuştur. Bu yıl özellikle güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan şiddetli kuraklık k.mercimek fiyatlarının yükselmesine sebep olmuştur. Gerçekleştirilen k.mercimek ithalatı ile fiyatların çok fazla yükselmesine engel olunmuştur.

SEKTÖRDE YAŞANAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Türkiye'nin baklagil ithalat miktarındaki artışların devam etmesi durumunda ileriki yıllarda baklagillerde de ithalatçı ülke konumuna gelmesi kaçınılmazdır.

Ülkemizde gerçekleştirilen tarımsal ürünlerde genel sorun üretim maliyetlerinin yüksekliğidir. Üretimde kullanılan girdilerdeki fiyat yüksekliği maliyetleri artırmaktadır. Fiyatların yüksekliği sebebiyle yeterince girdi kullanılmaması, küçük parçalı tarımsal arazilerde üretim yapılması, sertifikalı tohumların yeterince kullanılmaması vb. sebepler verim miktarını düşürmektedir. Üretim masraflarının artması ve verim düşüklüğü ürün maliyetlerini artırmakta, böylelikle ülkemizde üreticiler dünya fiyatları karşısında rekabet şansını kaybetmektedir.

Baklagiller, hastalıklara ve zararlı böceklere karşı “mükemmel bir beslenme koşulu sağlayan yüksek protein oranları nedeniyle” hassastır. Özellikle mercimek üretiminde Şanlıurfa, Yozgat, Mardin gibi illerimizde kök çürüklüğü ve canavar otu yüzünden üreticiler üretimden vazgeçebilmektedir.

Birçok baklagil türünde hasat zamanında kabukların soyulması nedeniyle ürün kayıpları ile karşılaşmaktadır.

Dünya’da ve Türkiye’de nohut ekim alanlarını sınırlayan en önemli faktör antraknoz (Ascochyta blight) hastalığıdır. İklim koşullarının hastalığa uygun ortam sağladığı yıllarda hastalık %100’e varan kayıplara neden olabilmektedir. Üreticilerimizin elinde bulunan yerel nohut çeşitlerinin tamamı bu hastalığa hassastır. Antraknoz hastalığının yayılması ve gelişmesi nem ve sıcaklık şartlarına bağlı olduğu için üretici ekim zamanını ilkbahardaki yoğun yağışların azaldığı ve hava sıcaklığının yükseldiği döneme kaydırarak hastalıktan kaçmaya çalışmaktadır. Geç ekimler de verim potansiyelini düşürmektedir.

Verimliliğin artırılması için, miras hukuku ile arazi parçalanması önlenerek, ülkemizde genel olarak küçük aile işletmelerinde geçimlik tarım olarak gerçekleştirilen baklagil üretiminin

pazara yönelik olarak yapılması sağlanmalıdır. Ayrıca, verimliliğin artırılması için, farklı ekolojik bölgelere uyum gösteren, iç ve dış pazar isteklerine uygun, kaliteli, yüksek verimli, hastalık ve zararlılara dayanıklı çeşitlerin geliştirilmesi için araştırma faaliyetleri hızlandırılmalıdır.

Üretimde kullanılan girdi fiyatlarının maliyet içerisindeki payının azaltılması amacıyla uygulanan girdi destekleri, üretim içerisindeki payları dikkate alınarak gerçekçi şekilde uygulanmalıdır. Sertifikalı tohumluk kullanımı baklagillerde yetersiz düzeydedir. Genel olarak üreticiler ekim için kendi üretimlerinden ayırdıkları tohumları kullanmaktadırlar. Sertifikalı tohumluk kullanımı konusunda uygulanan destekleme bu konuda gerçekleştirilen önemli bir destekleme olup, önümüzdeki yıllarda da devam etmesi gerekmektedir.

Bir çok tarımsal üründe olduğu gibi baklagillerde de, etkin bir pazarlama ağı olmadığı gibi örgütlenme de yetersizdir. 1990 sonrası TMO'nun baklagil alımlarını azaltması 1994'de tamamen durdurması ve yerine herhangi bir baklagil pazarlama politikası oluşturulamaması ile birlikte üretici pazarlama sorunu yaşamaya başlamıştır. Ürettiği ürünü elinde kalan üretici baklagil ekim alanlarını, fiyat garantisi olan ve üretimi daha kolay olan diğer ürünlere kaydırmıştır.

TMO'nun alımları bıraktığı 1994 yılından itibaren Ülkemizde üretilen ve ihracata konu olan baklagiller içerisinde sadece kırmızı mercimek, tarım satış kooperatifi olan Güneydoğubirlik tarafından alınmıştır. Ancak, Güneydoğubirlik'te piyasayı regüle edecek şekilde alım yapamamıştır. Özellikle 16 Haziran 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4572 sayılı yasa ile Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin yeniden yapılandırma kapsamına alınması sonucu Birlikler maddi sıkıntı içerisinde girmiş ve Güneydoğubirlik 2000-2003 yılları arasında alım yapamamıştır. 2004 yılında maddi yönde gelişme gösteren Birlik toplam k.mercimek üretiminin %2'sine denk olan 9.946 ton alım gerçekleştirmiştir.

Gelecek yıllarda baklagiller için tahmin edilen gerilemenin yaşanmaması için ürün değerlendirme ve pazarlama olanakları sağlanarak ülkesel bir baklagil politikası oluşturulmalı, üretimde yeniden atılım sağlanmalıdır. Ancak, uzun yıllardır baklagil üretimi hedefsiz, politikasız ve desteksiz kendi haline bırakılmıştır.

Bilindiği üzere Ülkemizde bugüne kadar ürün bazında kurulan örgütlenme yeterince sağlanamamış, geçmişi uzun yıllara dayanan Tarım Satış Kooperatifleri ise son yıllarda içinde bulunduğu maddi sıkıntı sebebiyle ürün pazarlamasında etkili olamamıştır. Tarım Satış Kooperatiflerinin etkili olduğu ürün grubu sınırlı kalmıştır. Son olarak üreticilerin ürün grubu bazında örgütlenmesinin sağlanması amacıyla 5200 sayılı Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu 6 Temmuz 2004 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kurulan Birlikler içerisinde baklagiller üzerine birlik bulunmamaktadır. Herhangi bir örgütlenme yapısı olmayan baklagil üreticisi fiyat konusunda belirleyici olamamaktadır. Halen ürün fiyatları piyasadaki ürün azlığı veya fazlalığına göre gelişmekte, üretici baklagil üreteceği konusundaki kararı o yılki fiyat durumuna göre vermektedir.

Üretimde sürekliliğin devamı için ön koşullar arasında üretici gelirlerinin artırılması gelmektedir. Bunun sağlanması için öncelikle üretici ürettiği ürünün elinde kalmayacağını veya maliyetinin altında pazarlamayacağını bilmelidir. Bunun için dünya piyasalarındaki fiyat düşüşlerinin yaşandığı veya ürün arzının fazla olduğu yıllarda tüccarın insafına kalan üreticinin maliyetinin çok altında ürün pazarladığı yıllarda bu fiyat düşüşlerini önleyecek, devlet adına alım yapan bir müdahale kurumunun oluşturulması sağlanmalıdır.

Üretici örgütleri teknik ve kurulum aşamasında (Tesislerin projeler bazında oluşturulması) maddi yönden desteklenerek aktif hale getirilmelidir. Bu sayede sertifikalı tohum kullanımının sağlanarak kaliteli üretimin gerçekleştirilmesi, üretim aşamasında üreticilere

ucuz girdi ve ortak makine kullanım parkı ile maliyetlerin düşürülmesi ve üyelerinden aldığı ürünü gerek yurt içinde gerekse yurt dışında değerinde pazarlayarak üreticilerin yeniden baklagil üretimine yönlendirilmeleri sağlanabilir. Üretici örgütlerinin geliştirilmesi ile günümüzde çoğunlukla tüccar veya toptancıya ucuz fiyatla pazarlanan ürünün tüketiciye kadar ulaşmasında el değiştirme azalacak, böylelikle ürün fiyat artışları önlenmiş olacaktır.

İç piyasa fiyatlarını etkileyen bir diğer unsur ise düşük fiyatlı gerçekleştirilen ithalattır. DTÖ kararları çerçevesinde baklagil ithalatında uygulanan gümrük vergilerinin üst sınırları bellidir. Bu sınırlar, dış piyasa fiyatları ile üreticimizin rekabet edebilmesi için yeteri kadar yüksek değildir. Bu nedenle özellikle üreticinin ürün hasadı döneminde tarife dışı engellerle ithalat kesinlikle önlenmelidir. Kuru fasulye ithalatının artmasına engel olacak gözetim uygulaması gibi benzer Kararlar diğer ürünler için de uygulanmalıdır. Koruma tedbirleri alınırken geç kalınmamalıdır.

Üretimin teşviki için en önemli unsur çiftçi gelirleridir. Üretici ürettiği üründen kar ederse üretim yapmaktadır. AB ve baklagillerde söz sahibi diğer ülkeler çeşitli şekillerde baklagil sektörüne destek vermektedirler. Üreticilerine uyguladıkları desteklerle üretimlerini yılan yıla artırarak dünya piyasalarında söz sahibi haline gelmişlerdir. Ülkemizde baklagillere uygulanan desteğin yetersiz olması ihracat potansiyelinin tehdit altında olmasına sebep olan unsurlar arasında yer almaktadır.

Gelir seviyesi düşük kesimin protein ihtiyacının karşılanmasında alternatif olan baklagillerin toprak iyileştirici özellikleri nedeniyle taşıdığı önem de dikkate alınarak, baklagil sektörüne gereken önem verilmeli; üretimin artırılması ve üretimde istikrarın sağlanması amacıyla fiyatların düşük seyrettiği dönemlerde çiftçi gelirlerinin korunması amacıyla baklagil üreticisi desteklenmelidir.

Azalan baklagil üretiminin artırılması için alınması gereken önlemler;

- Üretimden vazgeçen üreticilerin yeniden baklagil üretime yönlenebilmesi için prim desteklemesi artırılarak devam etmelidir.
- Özellikle hasat dönemlerinde baklagil ithalatına kesinlikle izin verilmemelidir.
- Sertifikalı tohum kullanımının yaygınlaştırılması için tohum desteği devam etmelidir.
- Hastalıklara dayanıklı, verimi yüksek tohum çeşitleri geliştirilmelidir.
- Sektörün tüm taraflarının bir araya geldiği baklagil konseyi aktif şekilde çalışmalıdır.
- Üreticilerin pazarlamada söz sahibi olabilmeleri için baklagil üretici birlikleri kurulmalı, kurulacak birliklerin etkin olabilmesi için kurulum aşamasında desteklenmelidir.
- Toprak verimliliğinin artırılması ve korunması yönünden önemli katkılar sağlayan baklagillerin ekim nöbetine alınması teşvik edilmelidir.
- Nohut ve mercimeğin ekim alanlarının genişletilmesi bakımından geçmişte uygulanan nadas alanlarda üretim uygulaması yeniden başlatılmalıdır.
- İhracatın artırılması için dış pazar istekleri dikkate alınarak üretim yapılmasına önem verilmelidir.

Kaynaklar

- 1-Akova, Y. 2009. İGEME Bakliyat Raporu. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı
- 2-Anonim, 2009. <http://www.tarim.gov.tr>
- 3-Dış Ticaret Müsteşarlığı
- 4-FAO, 2009 . Faostat-Agriculture.
- 5-İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
- 6-Tarım ve Köyışleri Bakanlığı (Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grup Raporu).
- 7-TUİK, 2009 Bitkisel Üretim İstatistikleri
- 8-ZMO VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı Yemelik Baklagillerin Üretimini Artırma Olanakları Bildirisi